

EDITURA CARTEA ROMÂNĂNEASCĂ

cartea de istorie

Editor: Călin Vlasie
Redactare: Liviu Mățăoanu
Tehnoredactare: Adriana Vlădescu
Pregătire de tipar: Marius Badea
Design copertă: Ionuț Broșțianu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

KOROMILA, MARIANNA

Pe urmele lui Odiseu / Marianna Koromila ; trad. din lb. greacă de

Tudor Dinu. - București : Cartea Românească, 2017

ISBN 978-973-23-3196-5

I. Dinu, Tudor (trad.)

94

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ

Copyright © Editura Paralela 45, 2017

Editura Cartea Românească este un imprint al Editurii Paralela 45

Calea Victoriei 133, sectorul 1, București

Prezenta lucrare folosește denumiri ce constituie mărci înregistrate, iar conținutul este protejat de legislația privind dreptul de proprietate intelectuală.

www.cartearomaneasca.ro | www.edituraparelela45.ro

Marianna Koromila

Pe urmele lui Odiseu

traducere de Tudor Dinu

ÎN LOC DE INTRODUCERE

*Celor care s-au întors
Celor care au rămas
Celor ce nu se vor mai întoarce*

ESTE GREU să îi descrii Marea Neagră cuiva care s-a născut la Mediterana și, mai ales, la Mediterana Orientală. Încă și mai greu este să îi vorbești despre această mare închisă, nemărginită, unui grec obișnuit cu navigația de-a lungul coastelor. Pentru acesta mare înseamnă lumină, ape limpezi, golfuri ospitaliere, porturi bune, nenumărate insule și insulițe, treceri bruște, distanțe scurte.

Un singur cuvânt ar putea eventual reda sentimentele pe care le încercăm noi, grecii, când scrutăm Pontul Euxin: teamă. Teamă în fața Oceanului care se deschide mut, sumbru, nesfârșit; fără soare, fără insule, fără vreun punct vizibil la orizont. Aici mărimile și distanțele, legile naturale și caracteristicile locului nu au nimic în comun cu lumea noastră; întrec cu mult măsura ce caracterizează fizionomia spațiului geografic grecesc. Aici, dincolo de Simplegade, se deschide o altă lume, aflată la antipozii lumii, gândirii, percepției noastre asupra lucrurilor.

Ne găsim în fața unei mări interioare ce se sfârșește cu două treceri atât de înguste, încât le pot străbate și boii, după cum depune mărturie însuși numele lor. La nord-est Bosforul Cimerian – strâmtoarea Kerci – conduce la marea Azov, o mare mică și nu prea adâncă pe care grecii au numit-o lacul Maeotis (sau maica Pontului). La sud-vest Bosforul Tracic conduce înspre Propontida (sau Marea Marmara). La rândul ei, trecând prin Helespont – sau strâmtoarea Dardanele –, aceasta se varsă în Marea Egee.

„Trecătoarea boului”, adică strâmtoarea prin care au trecut cândva boii din Asia în Europa, sau poate invers, se numește întinderea de ape ce separă spectaculos cele două continente – una dintre cele mai minunate și totodată mai nevrednice trecători din lume.

Vechii greci și bizantinii îi spuneau Strâmtoarea, Curgerea și Strâmtoarea îngustă. Turcii îi zic Stambul-Bogazici și Karadeniz-Bogazici.

Pentru cei care nu au avut ocazia să o străbată, s-ar cuveni să prezentăm nu doar caracteristicile ei, ci și senzația pe care o încearcă chiar și astăzi cel care o traversează, când vasul-călăuză vine să preia corabia pentru a o trece printre „stihii” și a o însoți de la gura sudică până la cea nordică a strâmtorii, de la îmbrățișarea prietenoasă a Propontidei la nemărginirea întunecată a Pontului Euxin.

Prin urmare, Bosforul este un șarpe de mare cu lungimea de circa treizeci și unu de kilometri. Se întinde printre țărmuri înverzite, mici dealuri împădurite, promontorii acoperite cu flori, golfuri adânci și mici porturi. Șarpele se unduiește printre aceste frumuseți ale țărmului, urmând configurația solului. Se îngustează și se lărgeste, cotește spre vest și apoi spre nord, nord-vest și răsărit, pe urmă, iar spre nord-vest, pătrunzând

PARTEA ÎNTÂI

IMPERIUL OTOMAN

CE VÂNT DE PE MAREA NEAGRĂ și când anume l-a adus pe Christos Daniilopoulos din Sтамbul în portul Vasiliko (azi Tsarevo), la hotarele de nord-vest ale Imperiului Otoman, nu vom putea ști niciodată. Socotind după data nașterii copiilor săi, ajungem în primii ani ai apăsătoarei tiranii a sultanului Abdul Hamid II, atunci când numeroși greci au fost nevoiți să părăsească orașul de pe malurile Bosforului. Mulți și-au găsit scăparea în Rusia, alții s-au dus pe la rudele din România, iar alții s-au integrat în comunitățile grecești compacte din acele provincii otomane în care viața se scurgea în tihnă.

Abolirea primei Constituții otomane – care nici măcar nu a apucat să intre în vigoare – nu i-a afectat în mod deosebit pe grecii din provincii, pentru că acolo funcționau încă neschimbate rânduielile sociale tradiționale. De altfel, în provincia Agathoupolis (Ahtopol), unde s-a dus să se stabilească Daniilopoulos, ca și în multe locuri, prezența autorității otomane se limita la câteva zeci de funcționari ai statului și la tot atâtea „potere” care îi

însoțeau dintr-un loc într-altul. Ba chiar, cei mai mulți dintre aceștia vorbeau și greaca. Prin urmare, cine ar fi putut impune respectarea noii Constituții și cine ar fi putut-o încălca în dauna supușilor greci ai Sultanului, mai ales în Tracia Orientală, unde aceștia alcătuiau majoritatea populației?

Punând cap la cap cifrele, datele și evenimentele și plasând stabilirea lui Christos Daniilopoulos în noua sa patrie undeva pe la 1876-1878, ajungem în timpul uneia dintre cele mai grave crize balcanice cu implicații internaționale și ne confruntăm cu mari probleme, așa cum cu mari probleme se confruntau în acea perioadă locuitorii Traciei.

Mai întâi pentru că, imediat după suirea lui Abdul Hamid pe tronul sultanilor, a izbucnit războiul ruso-turc de la 1877. Rezultatul a fost semnarea, în martie 1878, a faimosului tratat de la San Stefano prin care rușii l-au silit pe sultanul înfrânt să cedeze noului stat al Bulgariei jumătate din Tracia și mai mult de jumătate din Macedonia.

În al doilea rând, fiindcă puterile europene, dorind să împiedice Rusia să devină arbitrul Peninsulei Balcanice, s-au grăbit, în vara aceluiași an, la congresul de la Berlin, să micșoreze „Bulgaria Mare” de la San Stefano. Au redus-o la un Principat, cuprins între Dunăre și nordul bogatei câmpii trace, și au declarat întreaga Tracie de Nord provincie otomană semiautonomă cu un guvernator creștin numit de Sultan. Astel, în vara anului 1878 a fost înființată provincia Rumelia Orientală cu capitala la Filipoupolis (Plovdiv).

În al treilea rând, deoarece, așa cum era limpede încă de la început, această provincie tracă semiautonomă a fost anexată foarte repede și violent de către statul bulgar, în urma loviturii de stat din septembrie 1885. Astfel, într-un spațiu până atunci

unitar, au apărut dintr-o dată granițe, numeroase familii au fost despărțite, moșierii și-au pierdut proprietățile, iar negustorii, afacerile. Au început bulgarizarea forțată a grecilor de pe teritoriul noului stat, persecuțiile, interdicțiile, legile speciale, închiderea bisericilor și a școlilor.

În al patrulea rând, fiindcă, de vreme ce nu renunțase la teritoriile pe care i le atribuisese tratatul de la San Stefano și i le retrăsese Congresul de la Berlin, Bulgaria și-a stabilit drept obiectiv programatic cucerirea unor noi zone, organizându-și politica expansionistă în dauna populațiilor grecești, ce trăiau încă sub dominație otomană. Cu binișorul, dar și cu de-a sila, tânărul stat bulgar a folosit orice mijloc pentru realizarea planurilor sale în Macedonia și în Tracia.

Ne putem da seama ce însemnau toate acestea pentru locuitorii din mediul rural, dar și pentru cei din centrele urbane, inclusiv pentru negustorii care călătoriseră îndelung sau chiar pentru proprietarii de corăbii, care, în ciuda mobilității lor, înțelegeau puțin, foarte puțin din politica internațională din Balcani și încă și mai puțin din conjuncturile istorice și jocurile diplomatice.

Cum s-au separat și au devenit autonome teritorii unitare, cum au fost introduse granițe – vămi – și pașapoarte acolo unde până mai deunăzi pășteau vacile vecinului, cum au pus popii „Exarhatului” bulgar mâna pe cheile bisericilor și de unde au răsărit ofițerii și funcționarii țarului într-o provincie otomană – fie ea și „semiautonomă” – nimeni nu putea explica.

Oricum, pentru moment „cazaua” de Agathoupolis cu 8.050 de greci, 1.700 de bulgari și 1.250 de turci rămânea la adăpost de această trasare abuzivă a granițelor. A continuat să aparțină

PARTEA A DOUA DE LA AL DOILEA RĂZBOI BALCANIC LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL ȘI DE LA DUNĂRE LA DON

CU PRIMA CORABIE care a plecat de la Vasiliko (Tsarevo) Hristos Daniilopoulos le-a trimis bani copiilor și i-a anunțat să rămână la Constantinopol pentru a-și continua studiile. Erau „cu toți bine; nu exista nicio temere. Viața urma să reentre foarte curând în normal”, îi asigura fruntașul grec pe tinerii săi fii.

Victimă a evoluțiilor ce au schimbat radical configurația Peninsulei Balcanice, el nu putea încă să își dea seama nici de consecințele economice pe care urma să le aibă, într-o primă fază, ruperea provinciei Agathoupolis (Ahtopol) de hinterlandul productiv al Traciei Orientale și, respectiv, de piața otomană, nici de implicațiile politice ale anexării unui teritoriu prin excelență grecesc la un stat național, care, de treizeci de ani, se străduia să se dezbrace de tot ce nu era bulgăresc.

Pe zi ce trecea orașul Vasiliko se înstrăina tot mai mult de spațiul său natural. A încetat să mai fie portul orașului Saranta Ekkliisies (Kârklareli) și și-a pierdut pentru totdeauna legătura cu marele oraș învecinat, importantul centru administrativ, comercial și industrial care a fost până în 1922 Adrianopolele (Edirne).

Pentru un sat din Tracia ce aparținuse dintotdeauna regiunii Constantinopolului – o zi cu vaporul până în capitală reprezenta o distanță neînsemnată pentru situația transporturilor din epocă – stabilirea arbitrară a granițelor însemna condamnarea la izolare și marasm. Noua capitală se găsea la cealaltă margine a Bulgariei și, de altfel, ce aveau în comun locuitorii din Vasiliko cu Sofia? Chiar și Filipopolele – Plovdiv, așa cum se chema acum capitala Traciei de Nord – se afla la o distanță de mai multe zile de litoral, iar drumuri care să le lege nu existau.

Situația s-a schimbat în mod neașteptat. O linie pe hartă care s-a curbat ușor, chipurile pentru a include o mică provincie de graniță, a modificat dintr-o dată caracterul unui întreg ținut. Dar cei care trag liniile pe hartă nu ascultă nici țipetele pescărușilor, nici râsetele copiilor ce înoată pe lângă stânci și nici nu se sinchisesc de identitatea culturală și etnică a victimelor noilor delimitări.

Vreme de șaisprezece secole Vasilikonul (Tsarevo) fusese orientat înspre Constantinopol și nimic definitiv nu afectase străvechile legături generate de această situație. Nici măcar înlocuirea împăraților bizantini cu sultanii otomani nu a anihilat trecutul, nu a dinamitat puternicile structuri preexistente și nici nu a răsturnat cosmografia unei societăți ce trăia în cadrul unui imperiu.

Desigur, după 1880, o dată cu avântul luat de mișcările naționale și cu descompunerea puterii otomane toate evoluțiile indicau turnura pe care aveau să o ia lucrurile în Balcani. De altfel, crearea statelor naționale și interesele marilor puteri în zonă determinau

cultivarea și acutizarea conflictelor etnice întotdeauna în dauna sărmanilor populației care, până atunci, avuseseră foarte puține lucruri de împărțit și foarte multe de împărtășit.

Vulcanul se activase de mai multă vreme. Și, așa cum se întâmplă de obicei, ultimii care își dau seama de primejdie sunt primii care se confruntă cu lava incandescentă. Este însă imposibil ca o societate să prevadă sfârșitul definitiv și irevocabil al propriei istorii. Chiar și atunci când au început presiunile – primele măsuri de bulgarizare –, chiar și atunci când au fost alungați popa Thanasis și învățătorul satului Hristodoulidis, chiar și atunci când s-a vădit limpede că nu exista posibilitatea unei integrări pașnice în noua societate, locuitorii din Vasiliko (Tsarevo) nu se puteau hotărî să plece. Cum să se deșrădăcineze țaranul din ținutul său și cum să-și abandoneze moșierul proprietățile? Sau pentru ce corăbier este oare lesne să își părăsească vatra?

Bulgarii au văzut că vreme de un an nu s-a întâmplat nimic, că orice tentativă a lor se lovea de reacția populației și au hotărât să schimbe tactica. Dar pe cât se înăspreau măsurile și teroarea se întetea, cu atât mai mult li se împotriveau locuitorii greci ai Traciei. Până când, pe la mijlocul vremii secerișului, în sat a sosit într-o după amiază armata regulată. În aceeași seară au apărut în larg două vase bulgărești cu aburi. Locuitorii din Vasiliko au fost încărcăți pe ele doar cu o boccea cu haine. Sirocoul care a suflat de pe mare a mai găsit în sat doar grâul din arie.

Era 14 iulie 1914.

Vapoarele cu refugiații s-au îndreptat către Balci în România. Dar autoritățile portuare nu le-au permis oamenilor să debarce. Vasele s-au dus la Constanța, dar și acolo ordinele erau ferme. România nu primea refugiați. Înștiințați de ce se întâmpla, cei din familia Daniilopoulos au făcut diverse demersuri ca să fie acceptați cel puțin ai lor, dar fiecare familie avea câte o rudă stabilită în România și astfel toți ar fi găsit un mod de a fi primiți în țară.

CUPRINS

ÎN LOC DE INTRODUCERE	5
PARTEA ÎNTÂI: IMPERIUL OTOMAN.....	25
Zilele lipsite de griji.....	30
În Fanar.....	53
PARTEA A DOUA: DE LA AL DOILEA RĂZBOI BALCANIC LA PRIMUL	
RĂZBOI MONDIAL ȘI DE LA DUNĂRE LA DON	71
Frații Danielopol.....	76
La Marea Azov.....	90
PARTEA A TREIA: SIMPLEGADELE	105
Întoarcerea.....	117
PARTEA A PATRA: ÎNTRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE.....	123
Constanța	123
<i>Praștia</i>	132
Crahul	141
Varna	160
Pelerinaj.....	165
PARTEA A CINCEA: ANII PATRUZECI.....	171
Adolf Zimmermann	177
INTERMEZZO.....	193
Cofetăria de stat numărul 18	209
PARTEA A ȘASEA	223
Ultimul popas.....	233